

Fondation Gulbenkian

Kruisbestuiving in Lissabon

Toen de Britse Penelope Curtis in 2015 als eerste buitenlandse werd aangesteld als directrice van de Stichting Calouste Gulbenkian was dat met een duidelijke missie: de oude en hedendaagse museumcollectie samenbrengen tot één aantrekkelijk geheel. Zelf voegt zij hieraan toe dat ze de Portugezen weer warm wil maken voor de oude collectie en meer toeristen wil lokken naar de hedendaagse exposities.

TEKST: **ELS BRACKE**

Met haar aanstelling brak Curtis voor de tweede maal een lans in de kunstwereld. In 2010 kwam ze als eerste vrouwelijke directeur aan het hoofd van Tate Britain te staan. Ook daar leidde ze vernieuwende processen zoals de grondige renovatie en de gewijzigde opstelling van de vaste collectie waarbij een grotere en meer esthetische nadruk kwam te liggen op de hedendaagse kunst en ze het ingeslapen museum liet herleven. Maar tegenvallende bezoekcijfers, interne conflicten, en veel terechte of onterechte kritiek zorgden ervoor dat ze zelf een stap terugzette en hiermee de weg vrijmaakte voor een nieuwe functie. Het kille Groot-Brittannië inruilen voor het warme, toch wel exotische Lissabon blijkt geen moeilijke opdracht geweest te zijn; Curtis, die een doctoraat heeft in Franse beeldhouwkunst en sinds 2010 zetelt in het Turner Prize panel, voelt zich hier als een vis in het water. Ze spreekt bijna vloeiend Portugees, heeft warme contacten met al haar medewerkers tot de suppoosten toe en leidde ons persoonlijk twee dagen liefdevol rond in 'haar' prachtige Gulbenkian Museum. Gelegen boven-

aan één van de heuvels die Lissabon vormen, ligt verscholen in het groen, het Museu Gulbenkian. Genoemd naar de indrukwekkende collectie kunstwerken samengebracht door de Armeense oliemagnaat Calouste Gulbenkian die hij in 1955 aan de Portugese staat schonk. Na zijn dood liet de stichting op de plek van een oorspronkelijk 19e-eeuws stadspark in 1969 een modernistisch gebouw optrekken, ontworpen door een groep jonge Portugese architecten. Het gebouw heeft samen met de prachtige omringende tuin nog niets van zijn uitstraling verloren. De oorspronkelijke meubilering, de materialen en de wijze waarop binnen en buiten verbonden zijn, voelen bijzonder eigentijds aan.

De verzamelaar

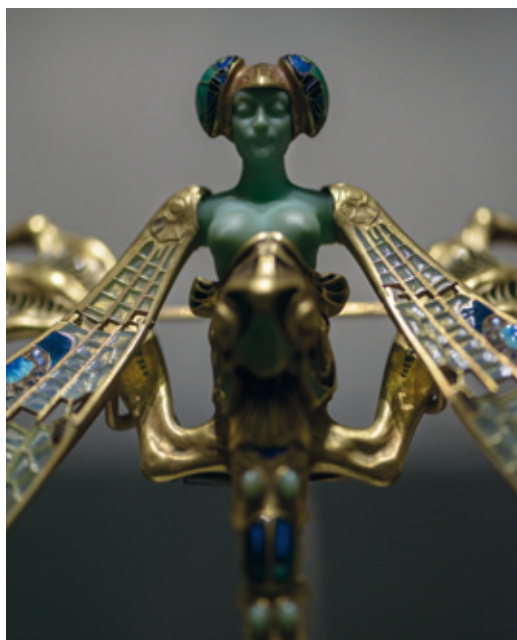
Calouste Sarkis Gulbenkian (1869-1955), zakenman en estheet, een in het Ottomaanse Rijk geboren Armeen, die tijdens zijn leven de Britse nationaliteit verwierf en een groot deel van zijn leven doorbracht in Frankrijk, maakte fortuin in de olie-industrie. Genetisch was hij voorbestemd om in de handel te gaan en op een filantropische

wijze in het leven te staan. Dankzij vernuftige onderhandelingen en zijn politieke relaties, slaagde hij er in 1914 in om bij de verdeling van de exploitatie van petroleum uit het Midden-Oosten een aandeel van 5% voor zichzelf te verwerven. Hiermee stond hij tegenover reuzen als Royal-Dutch Shell, de Deutsche Bank en het latere BP. Door zijn aandeel werd hij bekend als 'Mijnheer 5%', één van de rijkste mannen ter wereld. Als vluchteling van de Armeense genocide, verbleef hij in Londen en Parijs om tijdens WOII het besluit te nemen te emigreren naar de VS. Zijn weg daarnaartoe bracht hem, in 1942, in Lissabon, een stad die zijn hart stal en waar hij uiteindelijk bleef. Door de goede medische zorgen maar vooral omdat hij zich daar het beste voelde. Het was die liefde voor Lissabon, die hem er tenslotte toe liet besluiten om bijna zijn gehele fortuin en kunstcollectie aan de Portugese Staat over te dragen, in 1956-1957.

De verzameling

Gedurende zijn gehele leven, bracht Gulbenkian een eclectische en unieke collectie samen, gevormd door zijn vele reizen en persoonlijke smaak. Zo was hij bevriend met Howard Carter, archeoloog en Egyptoloog, die wereldberoemd werd door de ontdekking van het graf van de Egyptische farao Toetanchamon. Carter stuurde Gulbenkian documenten over zijn vondsten waaruit die laatste soms rechtstreeks een keuze maakte. 'Enkel het beste was goed genoeg', luidde zijn devies. En aangezien geld geen rol speelde, slaagde hij erin talrijke topstukken aan zijn collectie toe te voegen. In de periode 1928-1930 onderhandelde hij met het Hermitage Museum in Sint-Petersburg over de erfenis van de tsaris-

Gedurende zijn gehele leven, bracht Gulbenkian een eclectische en unieke collectie samen, gevormd door zijn vele reizen en persoonlijke smaak.

tische familie. Op die manier voegde hij werken van Rembrandt en Anthony Van Dyck toe aan zijn verzameling. Gulbenkian had een grote liefde voor het ornament: vogels, bloemen en planten vormden een geliefkoosd motief of versiersel op vele stukken. Dat konden Chinese vazen, Ottomaanse kommen maar ook meubelen uit Versailles zijn. Aan René Lalique gaf hij opdracht om unieke stukken voor hem te ontwerpen. De volledige collectie die Gulbenkian verwierf, zo'n 6.440 stuks, zijn - behalve de munten - allemaal in het museum tentoongesteld. Ze vormen een prachtige dwarsdoorsnede van beeldende en toegepaste kunst, van modern en historisch erfgoed, van Oosterse en het Westerse cultuur.

De stichting

De Stichting Calouste Gulbenkian, die nog steeds grote inkomsten verwerft uit de olie-industrie, heeft naast het tonen van de collectie ook andere activiteiten en doelstellingen die de Portugese cultuur een bijzondere boost geven. Die opwaardering was hard nodig omdat Portugal tot het einde van de dictatuur in 1974 geen enkele vorm van cultuurverspreiding kende. Pas in de jaren 1990 en 2000 moderniseerde Portugal zijn openbare culturele voorzieningen. In 1983 breidde het Museum Gulbenkian uit met het Centrum voor Moderne kunst. De hier getoonde werken, zijn door de stichting na Gulbenkians dood aangekocht en hebben als doel een volwaardige kunstcollectie in Portugees bezit op te bouwen, met zowel nationale als internationale stukken. Tot nu toe vormden de oude en de moderne collecties, twee aparte delen, die elk op zich bezoekers aantrokken. Het is hier dat Penelope Curtis haar missie uitvoert: de twee collecties zodanig samenbrengen dat er een kruisbestuiving ontstaat, waardoor bezoekers met andere ogen gaan kijken naar oude stukken en nieuwe stukken gaan waarderen in hun relatie met het verleden. Concreet hiervoor werd één toegangsticket voor beide musea gelanceerd. Er is ook een jaarlijks aanbestedingsbudget van 500.000 euro beschikbaar gesteld om eventuele leemten te vullen, maar ook om aankopen te doen van werken van jonge makers uit Portugees sprekende landen of van Portugese kunstenaars die in het buitenland verblijven.

onder
'Dragonfly' Corsage Ornament. René Lalique, France, c. 1897-98 © Ricardo Oliveira Alves.

Meer weten

Bezoeken

Fondation Gulbenkian
Av. de Berna, 45A
Lissabon
www.gulbenkian.pt

Lezen

Calouste Sarkis Gulbenkian.
'L'homme et son œuvre', uitgeverij
Fondation Gulbenkian, Lissabon,
2017, ISBN 978-9-72876-734-1